

Gyűjtő: BERKES Tünde

Gyűjtés ideje: 1981.

TART.: KÓHALMI LADOS PATKOLÓKOVÁCS

16 lap, 6 fto, 1 rajz, 2 melléklet

Földrajzi mutató: MARCALI

Szakmutató: XV, A₁

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

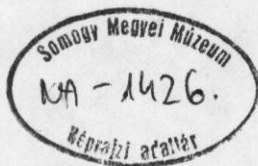
KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁROMÁS

ATJERETVE AZ EGYS. LTK. 4453-as TÉTELE ALÓL

III/13/27

4453

EGY KISMESTERSÉG NAGYMESTERE

Készítette:
Berkes Tünde I.c.oszt.
Marcali,
Gimn. és Szakközépisk.

Szaktanár:
Gál József

Ez a pályázat egy kihaló mesterségről, a kovácsmesterségről és annak mesteréről, Kóhalmi Lajosról íródott, aki a Somogyi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság Marcali Erdészetének patkolókovácsa és egyben Ő az adatközlő is.

A pályázat készítésének ideje:

1981. július-augusztus

Tartalom:

A mester életutja

A műhely

A mesterséggel kapcsolatos szakmai ismeretek,
különböző munkaműveletek

Vallomás a kovácsmesterség szépségéről

É L E T U T

1927. III.3-án születtem Isaszegen. Öten voltunk testvérek, 4 fiu és egy lány. A lánytestvérem még kicsi korában meghalt, 4-en maradtunk. Tíz éves voltam, mikor az édesanyám is meghalt. Az én időmben csak 6 osztályt kellett járni. Így 12 éves koromban el kellett döntenem, hogy tanulok-e tovább, vagy elmegyek dolgozni. Apám is "vasas" szakmát üzött, ő lakatos volt. A falunkban nem messze tőlünk volt egy kovácsműhely. Sokszor játszadoztunk arrafelé és nagyon megtetszett, ahogy ott a forró vasakkal dolgozott a mester. Eldöntöttem hát, hogy elmegyek Pestre és kitanulom ezt a mesterséget. Így kerültem 1939. szept. 1-én Kummer Albert mesterhez inasnak. Akkor az inasidő nem egyforma volt mindenkinek. Volt akinek 3, de volt akinek 3 és fél évig tartott. Mindjárt elmondom azt is, hogy miért. Ez attól függött, hogy az illető un. "bentkosztos" volt-e, vagy sem. Ha bentkosztos volt, ez annyit jelentett, hogy ételt és szállást kapott a mestertől és így csak hétvégén mehetett haza. Ezeknek a tanulóknak 3 és fél évig kellett a mesternél tanulni. Akik csak ételt kaptak, azokat 3 évre szerződttették. De a "bentkosztosok" közül is voltak akik csak 3 évig tanultak ám! A szerződésben ugyanis azt is előírták, hogy ha a fiu jól dolgozik, akkor a fél évet elengedik. A szerződést a mester és a tanuló apja kötötték.

Én "bentkosztos" voltam. Így nekem nehezebb is volt megszoknom az inaséveket, mint azoknak, akik minden nap hazamentek. Hetente kétszer, délután kellett menni inasiskolába. Mi /ha jól emlékszem/ kedden és csütörtökön jártunk. Délután mentünk az iskolába, délelőtt pedig dolgoztunk.

Reggel 6 órakor volt ébresztő. 7 órára, mire jöttek a segédek, nekünk a műhelyt elő kellett készíteni a munkához. Szenet, vizet stb. kellett behordani. Mikor megjöttek a segédek, akkor álltunk neki a munkának. Dolgoztunk, amit parancsoltak.

Az inaséletben mindig az első esztendő a legkegyetlenebb. Meg kellett szokni a munkát, azt, hogy reggeltől estig dolgoztunk és azt a környezetet, amibe csöppentünk. Reggel 7 órától este 6-ig dolgoztunk a segédekkel. Ők este 6 órakor elmentek, de mi még maradtunk. Azokat a munkákat amivel tényleg tanultunk valamit, csak munkaidő után végezhattük. Mert munkaidőben bizony elgörbült szögeket egyenesítettünk, alkatrészeket bontogattunk, kerekeket szedtünk szét. Persze össze-vissza vertük a kezünket, mert nekünk ezt senki nem mutatta meg. Sőt előfordult olyan is nemegyszer, hogy el kellett mennünk a piacra, aztán elvittük a kenyeret a pékhez és

egyéb ilyen házimunkákat végeztünk.

Szóval a legborzasztóbb az első év volt. Sokan voltak, akik nem is birták és megszöktek. Mi 12-en kezdtünk Kummernél és csak 5-en végeztünk.

A második év már könnyebb volt valamivel. Ekkor már engedtek bennünket padi munkára is. Azokat a vasakat, amiket lekovácsoltak, mi reszelgettük, menetet vágtunk, satuval dolgoztunk. Ezt neveztük padi munkának.

Harmadik évben már úgy fogtak bennünket, mintha segédek lettünk volna. Ez volt a mester haszna az inasokon, hogy mi már majdnem ugyanolyan termelőmunkát végeztünk, mint a segédek, de fizetést nem kaptunk.

Ekkor már patkoltunk, kocsit vasaltunk, tűzimunkát is végeztünk. Harmadik évben az iskola mellett járnunk kellett leventére is. A levente másképpen katonai előképzés. Talán ez a legjobb kifejezés rá. Itt megtanítottak bennünket a menetelésre, tiszteletadásra, jelentésre.

Ami a legfontosabb volt, az az, hogy belénkverték az akkori rendszer iránti tiszteletet, engedelmességet. Levente hetente kétszer volt: egyik hétköznap délutánján és vasárnap délelőtt. Ide ugyanugy, mint az inasiskolába, kötelező volt elmenni. Ha voltak sürgős munkák, akkor a mester elkért bennünket az iskolából, de ez csak ritkán történt meg. Azt hiszem, az eddigiekből is kiderült, hogy nehéz idők voltak az inasévek.

Abban az időben nem lehetett visszaszólni. Hiába akart az az inas valami jót mondani, vagy valamit kérni, olyan nem volt. Amikor kisebbek voltunk és eljöttünk hazulról, még sirni sem mertünk, mert akkor mindjárt azzal jöttek nekünk, hogy miért nem tetszik itt, örüljünk hogy megtanítanak bennünket a szakmára, stb. Nem volt senki akinek elpanaszkodhattuk volna a bánatunkat. Ezért is nem birták sokan az inaséletet. Sokszor, ha a mester mérges volt, meg is vert bennünket. Bizony nem szégyen azt elmondani, hogy elég gyakran csattantak a pofonok. Mikor lejárt egy-egy év, akkor nem volt szünet, nyáron is dolgoztunk, csak nem jártunk iskolába. Szabadnap csak a vasárnap és a katolikus ünnepek voltak. Ha elváltuk a kezünket, nem mehettünk el betegszabadságra. Bekötötték a sebet, aztán fél kézzel dolgoztunk amit tudtunk. Vizet hordtunk, piacra jártunk, egyéb könnyebb munkát végeztünk. Ha szerettünk volna vasárnap délután moziba, esetleg fürödni menni, akkor egész héten jól kellett dolgozni,

nehogy kikapjunk mégcsak szóban sem. Ilyenkor még a mester feleségének is kedveskedtünk. Vagy kitakarítottunk valamelyik helyiséget, vagy összerendeztük az udvart, elmentünk bevásárolni, fát hordtunk, meg hasonló munkákat végeztünk.

Ha a mester épített valamit, vagy tatarozás volt, akkor ott is segíteni kellett munkaidő alatt. Munkaidő után aztán bepótoltuk azt ami elmaradt, mert 8 sőt 9 óráig is dolgoztunk. De dolgoztunk mi akkor is tovább, ha sürgős munka volt. Aztán ha moziban, vagy egyéb helyen voltunk és nem érkeztünk haza idejében akkor megcsinálták azt is, hogy nem adták ebédet vagy vacsorát. Hazudnék azonban, ha azt mondanám, hogy nem adtak elegendő, vagy jó ételt. Az étkezésre nagy hangsúlyt fektettek, hiszen dolgozni csak akkor tudtunk, ha jól tápláltak bennünket és volt erőnk.

Az egész inaséletben - én azt hiszem - ott volt a legnagyobb baj, hogy nem volt az inasoknak védőbástyájuk, nem volt érdekvédelem. Hiányzott egy olyan szervezet, ami összefogott volna bennünket. Inasidő alatt tegeztek is bennünket. Amikor aztán fölszabadultunk, akkor megmagázták az embert.

Mikor letettük a vizsgát, akkor volt egy kis ünnepség. Megkaptuk az inaslevelet. Ezután, mint a mester segédei, továbbra is ott, abban a műhelyben dolgoztunk. Ekkor jött még csak igazán a "krucifix" világ! Akkor már ahhoz, hogy (nagy) fizetést kapjunk, felelősségteljes munka kellett. Abban az időben ha elrontottunk valamit, elégettük az anyagot, vagy valami olyat csináltunk vele ami miatt nem tudtuk fölhasználni, akkor azt haza kellett vinnünk. Azt mondta a mester: "vigye haza, tegye el emlékebe és majd máskor jobban meggondolja hogy mit csinál!"

Az anyag árát pedig fizetéskor levonták. Ha például elrontottam egy patkót, akkor 1 pengőt levontak a pénzemből. Így verték belénk a felelősségtudatot, hogy ha egy munkát elvégzek, az tökéletes legyen.

Aztán jött a kegyetlen világ, a háború.

Rengeteg alkatrészt kellett csinálnunk a harckocsikhoz a hadseregnek. Készítettünk még különböző szerszámokat, csákányokat, fejszét stb. is. A hadseregben akkor még lovasok is voltak. Nem voltak ilyen gépesített alakulatok, mint ma. Így lovakat is patkoltunk. Mi úgy dolgoztunk, mint a hadiüzemekben. Akkor már nem volt vasárnap vagy ünnepnap. Amit elrendeltek, azt a legrövidebb idő alatt el kellett végezni. Sajnos kéressel megint nem fordulhattunk senkihez, mert rögtön azt vágták hozzánk, hogy: "Mit lázítasz piszkos kommunista?" Hiába szerettük volna hazamenni, vagy több

szabadidőt, nem mertünk szólni semmiért. Pedig mi még azt sem tudtuk pontosan, hogy kik azok a kommunisták. Fiatal, 17 év körüli fiúk voltunk, de még akkor nem hallottunk a pártról. Újságot nem olvashattunk, rádiót nem hallgathattunk, nem is politizálhattunk. Azért volt a levegő, hogy más utra tereljen bennünket. Később aztán a németek elfoglalták Budapestet. Akkor aztán befellegzett nekünk! Haza se mehettünk, csak akkor fizettek, ha nekik tetszett, de dolgozni rengeteget kellett. Ugyanis a németek átvették a műhelyt, így nekik dolgoztunk.

Közeledett a szovjet sereg. Ekkor a németek még szigorubbak lettek. Se ki se be nem lehetett menni, a kapuban mindig őrt állt egy katona. Sokszor meg is vertek bennünket. Lassan azért hozzánk is eljutott, hogy a szovjetek egészen közel vannak már.

Titokban hallgattuk már a rádiót. Így értesültünk róla, hogy föl szabadult Vác, Göd. Ezután hamarosan a németek elmentek. Nagyon féltünk, elbujtunk s vártuk, hogy mi lesz. Jöttek azonban a szovjetek és lefoglalták a műhelyt. Hoztak tolmácsot is, aki mondta, hogy jöjjünk elő, nem kell félni. Így láttunk hozzá újra a munkához és dolgoztunk a szovjeteknek. Patkoltuk a lovakat, gépeket javítottunk. Sok munka akadt. Sokáig dolgoztunk a szovjeteknek, de akkor már jobb sorunk volt, mert kaptunk élelmet és emberségesebben bántak velünk. Nagyon fontos volt akkor az élelem. Alig volt Pesten kenyér meg húzs. Ha hushoz jutottunk, az akkor is csak lóhus volt. A pénz már nem ért semmit. Nekem is 2 évi fizetésem eluszott. A németek elvitték a ruhámat, cipőmet. Később aztán kaptunk frontpénzt, de az élelem sokkal jobban kellett, mint a pénz. A legfontosabb mégis az volt, hogy életben maradtunk. Annak örültünk a legjobban. A szovjetek elvittek bennünket magukkal egészen Komáromig, Szőnyig. Ott letelepedtünk pár hónapra. Mikor 1945 májusában vége lett a háborúnak, akkor visszajöttünk Pestre.

Borzasztó látvány tárult elénk. A hidak szétlőve lógtak a Dunába. Ugy nézett ki akkor Budapest, mint amikor ma egy házat bontanak: itt-ott magasodik ki egy fal, körben téglahalmok, ajtók, ablakok összetörve. Az utcán sok gépkocsi, lómaradvány. Majdnem minden utcasarkon 4-5 sírbolt volt, ahol ideiglenesen eltemették a halottakat. Rettenetes látvány volt, elmesélni nem lehet. Először az embernek könnybe lábadt a szeme. Aztán azon gondolkodtam, hogy mi lehet otthon. Apám és mindkét bátyám katona volt, az öcsém a háború áldozata lett fölrobbant mellette egy bomba és belehalt a sérüléseibe. 16 éves volt akkor. A házunkat lebombázták. Erre még gondolni sem jó, nem beszélni róla.

A mikor aztán visszajöttünk Szőnyből, megkezdődött az ujjáépítés. Legfontosabb feladat a kenyér és víz biztosítása volt. Helyreállították a villmaosforgalmat is és lassan kezdődött meg a romok eltakarítása. Az ujjáépítés is sok áldozatot követelt. Hányszor hallottuk, hogy föl nem robbant aknákra ráléptek az emberek, vagy munkások dolgoztak markolókkal, tolólapokkal és fölrobbantak. De nem volt szabad megtörpenni, tenni és tenni kellett, hogy minél előbb megindulhasson az élet. Ujjászervezték a vasutat, átépítették a hidakat, utakat. Mi is bekapcsolódtunk ezekbe a munkákba. Szabadnapokon és ünnepnapokon is dolgoztunk különböző építkezéseken. Dolgoztam a Lánchidnál.

1946-ban bejött a forint. Ettől kezdve rendesen kaptuk a fizetésünket. A felszabadulás után sok minden megváltozott a munkával kapcsolatban. A munkaidőt 8 órára csökkentették, és 12 nap szabadság járt egy évben. Manapság ez természetes dolog, de 1945 előtt nem így volt. Naponta még 10-12 órát is dolgoztunk és szabadság nem volt. 1948-ban jött az államosítás, ezért megszűntek a masz ek cégek, mint amilyen a miénk volt. Így el kellett hagynunk Kummert és vagy gyárba kellett menni dolgozni, vagy katonának. Én katonának mentem.

1948-cal, a katonáskodás megkezdésével életem egyik új szakasza kezdődött el. Mikor bevonultam katonának, 6 hónapig egy átképzésen vettem részt. Ezen megfeleltem, így mehettem el a mesteriskolába. Egy évig jártunk ide, és ennek az iskolának az elvégzése után kaptuk meg a mesterlevelet. Tehát 1950-ben patkolókovács lettem. A katonaelet sokkal szebb volt, mint az inas-és háborus évek. Sok érdekes dolgot csináltunk, amilyenben még nem volt részem soha. 1949-hez fűződik egy maradandó élményem: ekkor rendezték Budapesten a VIT-et. Mi is ott voltunk. Rengeteg fiatal vett részt ezen a rendezvényen. Láttunk ott négereket, sárgákat, mindenféle embert. Örültünk egymásnak, annak is, hogy vége a háborunak és újra békében élünk. Ezt azért említem meg, mert nagyon ritkán van része az embernek ilyen élményekben. Amíg iskolába jártunk 4 napot dolgoztunk, 2 napig pedig tanultunk.

1950 után aztán igazi katonaeletet éltünk. Vasárnaponként falujárásra mentünk. A Kender és Jutagyár nődolgozóival mentünk le vidékre. Ott voltak lányok, nálunk meg fiuk, így alkottunk egy vegyeskart, egy táncegyüttest és vasárnaponként a falukban énekeltünk, táncoltunk, szindarabokat játszottunk. De nem csak szórakozásból állt a falujárás. Napközben dolgoztunk is: segítettünk az aratásban, különböző

mezőgazdasági munkákban vettünk részt. A Kender és Jutagyárral szoros volt a kapcsolatunk. Elmentünk az ünnepeikre, együtt vonultunk föl velük május elsején. De Ők is eljöttek, ha nekünk a seregen belül voltak kis rendezvények. Volt sok barátom, akik a gyárban dolgozó lányok körül választottak maguknak feleséget. A falujárásokon kívül a társadalmi munkából is kivettük a részünket. Én például dolgoztam a Népstadionnál és a csillebérci uttörővasut építésén. Azután lekerültem Bajára. Ott ugyanugy folytatódott az élet. Jöttek az árvizek, rengeteget dolgoztunk a gátak építésénél, töltéseken. Ekkor már sok dolgom volt a seregben is: rengetek ló volt, naphosszat patkoltunk. Én akkor már főtörzsőrmester voltam. 18 irányításom alá tartozó katonával dolgoztam együtt. Ha jól emlékszem, ugy 350-400 ló lehetett az állományban. Voltak katonai hátaslovak, tüzérlovak /az ágyut húzták/, géppuskás lovak /kétkerekű utánfutót vontattak, amiben a géppuskákat tartottuk/.

Most elmesélem, hogy hogyan kerültem Bajáról Marcaliba.

Az 50-es évek elején építették itt a "belső" laktanyát, a Hunyadi Laktanyát. Ide vezényeltek engem az építkezésre. 6 hónapig dolgoztunk itt. Közben megismerkedtem a feleségemmel, Ő idevalósi.

A 6 hónap elteltével azonban nekem vissza kellett mennem Bajára. 1952-ben megnősültem, de 1954-ig még Baján maradtam. 1954-ben gépesítették a hadsereget, ennek következtében a lóállomány megszűnt. Engem pedig felszólítottak, hogy vagy elmegyek, gépesítési vonalra továbbtanulni, vagy pedig leszerelek, mert a katonaságnál nem maradhatok ebben a szakmában. Ugy döntöttem, hogy a civil életben folytatom a szakmát. 1954 júliusában leszereletem. Mivel feleségem itt lakott Marcaliban, így én is idejöttem. 1954 augusztus 1-én /most lesz 27 éve/ jöttem ebbe a műhelybe. Azóta itt dolgozom és azt hiszem innen is megyek nyugdíjba.

1955-ben született Lajos fiam, aki hentes lett. 1957-ben született a kisebbik fiam, István. Ő is vasas szakmát tanult: lakatos lett. Van már egy kisunokám is, aki még csak pár hónapos.

Azt hiszem az a 42 év, amit a kovács szakmában dolgoztam le tanúsítja, hogy szeretem a kovácsmesterséget, szeretem amit csinállok. ||

A M Ű H E L Y

Kivülről ütött-kopott, szinte visszataszító, de belülről annál barátságosabb helyiség. 6x5 méteres. Pici kis ablaka déli irányba néz, amin nem jut be annyi napfény, hogy az egész műhelyt jól bevilágítsa. Ezért a négy fal közt örök félhomály uralkodik. Ajtaja a nyugati oldalon van. Mellette a sarokban foglal helyet a kisebbik üllő, melynek súlya: 55 kp. Ezt az üllőt Lajos bácsi a patkolásnál használja. Az északi falon van egy fából készült szerszámállvány. Ezen lyukasztók, pontozók, a körző és különböző kulcsok találhatók.

E szerszámosfal mellett láthatjuk a fogókat. Köztük a patkofogót, menetesfogót, laposszáju fogót és egyéb tűzfogókat. A fogók alatt katonás rendben sorakoznak a fémkész patkók. A patkósor alatt egy vasállványon a kalapácsokat találjuk: 10 dekagrammostól egészen az 5 kilogrammosig. A keleti falon a csavar- és szögfejezők vannak példásan sorbarakva. A szerszámok előtt kb. 2 méter távolságban van a nagyobbik üllő, amely 150 kp-ot nyom.

Az üllőtuskó a földbe van építve. Az üllő, a közepén egy szöggel van a tuskóra rögzítve, így minden irányba elmozditható. Tőle 1-2 méterre van a tűz. Ez tűzfalból és tűzszekrényből épül föl. Ma már villamos energia éleszti a tüzet, de régen ezt a kézfujtató helyettesítette. A fujtatót már 15 éve nem használják.

Lajos bácsi szavaival élve " a kovácműhelybe is betört a technika". Így a még mindig üzemképes állapotban levő fujtató fölkerült a padlásra. A tűz előtt közvetlenül foglal helyet a szenes és a vizesedény. A víz az acéledzéshez szükséges. A déli oldalon, az ablak előtt találjuk a satupadot, amelyen 2 satu van: A nagyobbik 80, a kisebbik 60 kp. súlyu. A nagyobbik satuban Lajos bácsi a "meleg anyagon" dolgozik, a kisebbikben pedig a "hideg munkákat" végzi. Meleg munka azt jelenti, hogy a forró vasakat formálja. Hideg munka azt jelenti, /~~hogy a forró vasat formálja~~/ amikor a hideg vasat munkálja meg. Hideg munka pl. a reszelés. Éppen ezért a satupadnál van a reszelőállvány is. Ezen természetesen a reszelők: stócrestelők, lapesreszelők, simítóreszelők, félgömbreszelők vannak. A satupad melletti szerszámosláda a menetvágók "otthona". A menetvágók mérete: 6 mm-es nagyságtól a 18 milliméteresig. A nyugati falnál található a műhely éke, a még ma is üzemképes, mult századból való furógép. Sajnos ez is olyan sorsra jutott, mint a jó öreg fujtató, ugyanis közvetlenül mellette ott diszeleg

a villanyfurógép. Mégsem árt tudni, hogy hajdanán hogy is működött. Ez a gép a múlt században a modern gépek közé tartozott. Érdekessége a tetején levő lendkerék. Néhányszori fogratás után ez a kerék adta a lendületet. Minél nagyobb volt a lendület, annál tovább lehetett a géppel dolgozni anélkül, hogy hozzá kellett volna érni. A lendület növelését a kerék nagyságának növelésével lehetett elérni. Van a gépen, a kerék alatt egy merevítő is. Ez a merevítő adta a nyomást a furandó anyagra. Nem más, mint egy egyszerű kar, amely szabályozható. Minél hosszabbra állították, annál nagyobb nyomóerőt fejtett ki.

Végül az ajtó mellett a patkolószéket látjuk. Rajta a patkolásnál használatos szerszámok: csipőfogó, reszelőfogó, patkolókalapács, szögcsipőfogó, patafaragókés és a pataráspoly.

Az üllő, a furógép, a tőzszekrény, a satu és a menetvágók kivételével minden kéziszerszám kovácsolt szerszám és ebben a műhelyben készült.

Lajos bácsi körbenézi műhelyét. Szemével végigsimogat minden tárgyat, s így szól: " Ez az én kis birodalmam. Így is nevezhetem, hiszen nap mint nap itt vagyok, itt dolgozom".

Most vizsgáljuk meg a műhelyt, pontosabban benne található szerszámokat más szempontból is! Vegyük számba őket szám szerint és ez alapján állítsunk föl egy rangsort.!

Első helyen a kalapácsok állnak. 48 db van belőlük. Ebből 5 db ráverőkalapács.

A második helyet a pontozók, lyukasztók "szerezték meg" 43 darabbal.

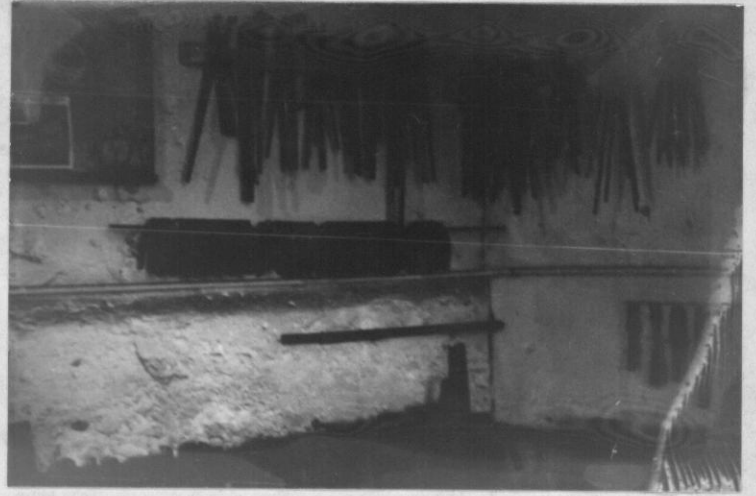
A fogók vítették ki a harmadik helyet. "ŐK 37-en vannak".

Negyedik helyen a reszelők: 11, az ötödiken a steklik /üllőbetétek/:9, a hatodik helyen pedig a csavar-és szögfejezők végeztek 7 darabbal.

Természetesen a műhelyben másfajta szerszámok is találhatóak.

Ők azonban olyan kevés versenyzővel indultak e vetélkedőn, hogy nem érdemelnek megemlítést.

Fogók és félkész patkók sora

XIX. századi fűrőgép

Kalapácsor

Patkolószék

A következőkben nézzük, milyen szerszámok, alkatrészek készülnek ebben a műhelyben és kisérjünk végig néhány érdekes munkaműveletet! Hallgassuk meg erről Lajos bácsit:

"Itt csak az Erdészeti számára készülnek különböző eszközök: parányi szögektől elkezdve a fogatoskocsiig.

Néhányat föl is sorolnék közülük:

csavarok, vontatórudat, féderek, rakoncák, összekötőláncok, kovácsolt szögek, bekötővasak, gatterékek, csapágyházak, épületkapcsok, dobkályhák, bozótvagókések, mérőlécek, vasékek a fakitermeléshez stb.

Említettem már, hogy fogatoskocsik is készülnek. A kocsikat a bognárral közösen készítjük. Ő végzi a famunkákat, én pedig a vasalásokat. Kicsit érzékeltetni szeretném, hogy mennyi időt, fáradságot vesz igénybe egy komplett kocsi elkészítése, ezért ismertetném a méreteit és felsorolnám a főbb részeit szám szerint is.

Egy komplett fogatoskocsi /igáskocsi/ súlya 580-600 kp.

Teherbirása: 20-25 q . Hossza: 3 méter. Az első kerekek átmérője 65 cm, a hátsóké 90 cm. A kerekek egymástól való távolsága 125 cm.

Részei: kocsi eleje és hátulja bevasalva, 1 nyújtó, 1 pár kocsi-tengely, 1 pár kocsioldal bevasalva, kerekek, 4 lőcs bevasalva, 4 lőcsköpő, kocsi rud, kiséfa, hámfá, tartólánc. A hámfát egy, a kiséfát két lóval történő vontatásnál használják.

A témától igaz hogy eltér, de azért elmondom - mert sokan nem tudják -, hogy a szekér és a lovaskocsi között mi a különbség.

A lovaskocsi hosszurudszárnyu /167 cm/, a szekér viszont rövidrudszárnyu /90 cm/. Továbbá a szekéren nincs juhafa, a lovaskocsin pedig van. A juhafa tartót jelent. Ezért a szekér eleje lehajlik a földig, míg a kocsié nem, mert fönn tartja a juhafa.

Mindezekon kívül javításokat is végzek, pl. láncok javítása, szerszámkészítések /ásó, kapa csákány, ekevas/.

Az acél edzése

Lajos bácsi kérésemre az acél edzését is bemutatta.

Keresett egy 5-10 cm-es vasdarabot, s fölhevítette. Ebből egy gömbölyűlyukasztót kovácsolt. Elmondta, hogy ha gömbölyű szerszámot készít, akkor is először mindig szögletesre kell kovácsolnia a vasat és csak aztán szabad legömbölyűttenie.

Tehát az edzést a mester egy gömbölyűlyukasztón mutatta be, a következőképpen:

"Először is tisztázni kell azt, hogy hány fokra hevitem föl az anyagot és hogy miben edzék. Lehet ugyanis langyos vízben, meleg vízben, olajban, szappanos-és meszes vízben, sőt a levegőben is. Hideg vízben azonban nem, mert a hirtelen lehüléstől hajszálrepedés keletkezik az anyagon.

Ezt a lyukasztót fölmelegítjük 800-900 hőfokra. Azt, hogy hány fokos az anyag, a színéről meg tudom állapítani.

Most már megvan a kívánt hőfok, így kiveszem a tűzből, és a végét lehütöm féllangyos vízben. Reszelővel megreszelem, és már látjuk is, ahogy különböző színek futnak végig az acélon. Ha egy színt hagyunk végigfutni rajt, ezt mi úgy nevezzük, hogy kiengedem a színt.

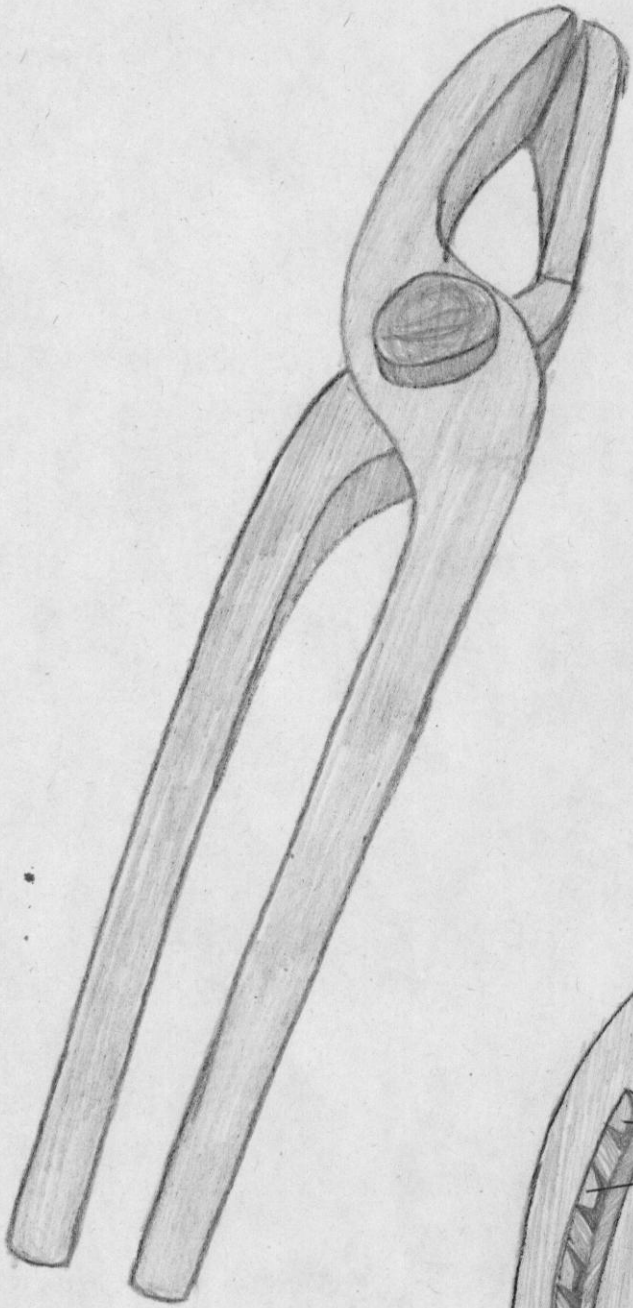
Most ennél a szalmasárgánál megint beleteszem a végét a vízbe, és tovább reszelem. Azt akarom, hogy ez nagyon kemény vas legyen, ezért ennél a barnás kékes színnél az egészet lehütöm. Ezzel tovább már nem fognak szaladni a színek, ilyen marad az egész lyukasztó. Mindenféle vasat így edzek. A színekből tudom megállapítani, hogy milyen rideg anyaggal állok szemben. Sokan nem is sejtik, hogy egy fölhevített vasdarabon a szivárvány minden színe látható.

Edzésre azért van szükség, mert ez adja meg az acél ridegségét, keménységét."

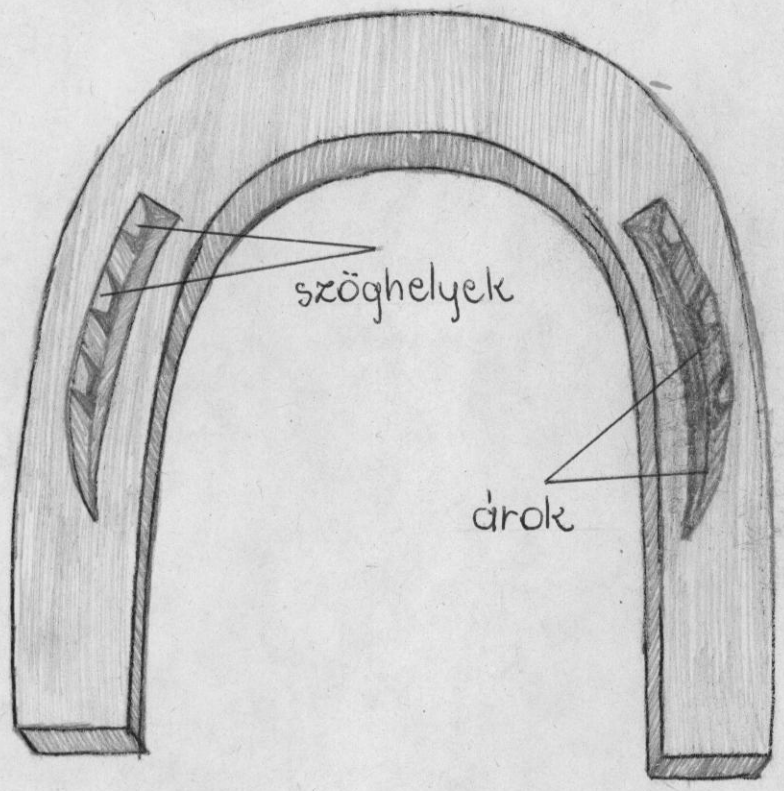
Patkókészítés

"Első lépés a méretvétel, mert majdnem minden lónak más méretű patája van. Tehát egy szál patkóvasból a kívánt méretet leszabom. A vasat félig beleteszem a tűzbe, hevítés után pedig lekovácsoljuk félpatkó méretre. Ezután az árkolóval belvágjuk az árkot, majd a lyukasztóval kilyukasztjuk a szögek helyét. Egy patkóra 6, esetleg 7 szöget verünk. Ha ez megvan akkor a másik felét is beletesszük a tűzbe és azzal is ugyanazt elvégezzük. Ekkor kapunk egy félkész patkót. Ez kész csak a patkolás napján lesz, ugyanis a fölsarkazására csak akkor kerül sor. Egy kész patkó kb. 60 dkg.

Régen a patkókészítéshez 4 emberre volt szükség. Egy ember volt a tűznél, egy aki fogta a patkót és két ráverő. Aki a tűznél volt, annak fizikai munkát szinte nem is kellett végezni. Aki viszont ráverő volt, annak nagy erőt kellett kifejteni. Mégsem fáradt el senki, mert körforgalom biztosította azt, hogy mindenkinek része legyen nehezebb és könnyebb munkában egyaránt. Ezt úgy hívtuk, hogy franciás. Manapság már csak ketten csináljuk, mert nincs ember. Én melegitem az anyagot, árkolok, szöghelyeket lyukasztok, a másik ember pedig a ráverő.

Patkófogó

szöghelyek

árok

Felkész patkó

A ráverő 4, én pedig 2,5 kg-os kalapáccsal dolgozom.

Patkolás

"Legszebb munkám a patkolás. Mi kovácsok holt anyaggal dolgozunk. Ha egy rudat vasalok meg, a fára dolgozom rá a vasat, ha sinszöget csinállok akkor is az élettelen vasdarabot ütöm addig, amíg aforma ki nem jön. A patkolás teljesen más. A patkót élőlényre, egy állatra kell úgy rászögelnem, hogy azzal a lónak fájdalmat ne okozzak, kényelmesen tudjon vele járni. Ehhez nem elég ügyes kovácsnak lenni, az állatot is szeretni kell."

Reggel 8 óra van. Kicsit még álmoskás a hangulat a műhelyek környékén annak ellenére, hogy a Nap derüsen mosolyog ránk. Lajos bácsi mindent gondosan előkészített a patkoláshoz. Ma délelőtt ugyanis újabb két ló kap másik patkót. Türelmetlenül várjuk a fogatot, amely Barihegyről, 10 km-es távolságból érkezik. Pár perc múlva kevéreknikorgást, lovak nyjerítését halljuk. Megérkezett a fogat. A fogatos kifogja az egyik mént. Fiatal ló, ezt elárulja sudár, karcsu termete, fényes szőre, gyönyörű sörénye. Rigónak hívják. Lajos bácsitól tudom meg, hogy Rigó még nem nagyon szokta meg a patkolást, ezért sokat rakoncátlanodik.

Gyorsan neki kell látni a munkának, mert ezeknek a lovaknak délután már dolgozniuk kell Barihegyen.

A patkolást pedig nem lehet elhamarkodni. Lajos bácsi megsimogatja Rigót, s már veszi is kezébe az első szerszámot. Most átadom a szót Neki, hogy ismertesse velünk a patkolás menetét:

"Bakra tesszük a ló lábát. A szögcsonkokat fölszakítjuk, fogóval óvatosan föllazítjuk a szögeket és egyenként kiszedjük. Nagyon kell vigyázni, nehogy a pata berepedjen. Ez az első művelet. A szögek kiszedése után a patkót minden nehézség nélkül le tudjuk venni a patáról. Most kitisztítjuk a patkó helyét, ha esetleg kódarabok kerültek ide, ne sértsék föl a patát. Ezután a patafaragókéssel és a patacsipőfogóval eltávolítjuk az elhalt részeket.

Ezek az elhalt részek olyan kemények, hogy szinte pattognak a fogó alatt. A szarunyirt is kivágjuk. A pata szélén keletkezett esetleges repedéseket pataráspolllyal lereszeljük.

Most már jöhet a tényleges patkolás, a patkó ráillesztése a patára. Ha a félkész patkó nem illeszkedik rá akkor a patkót fölhevítjük és rászabjuk, azaz pontosan olyan alakúra formáljuk, amilyen a pata.

A még meleg patkó és a pata szerurészének találkozásakor szurós szagu füst keletkezik. Ez a füst az egyik legjobb gyógyszer a nátha ellen.

A meleg vasat újra bevisszük a mûhelybe és kész patkót kovácsolunk belõle.

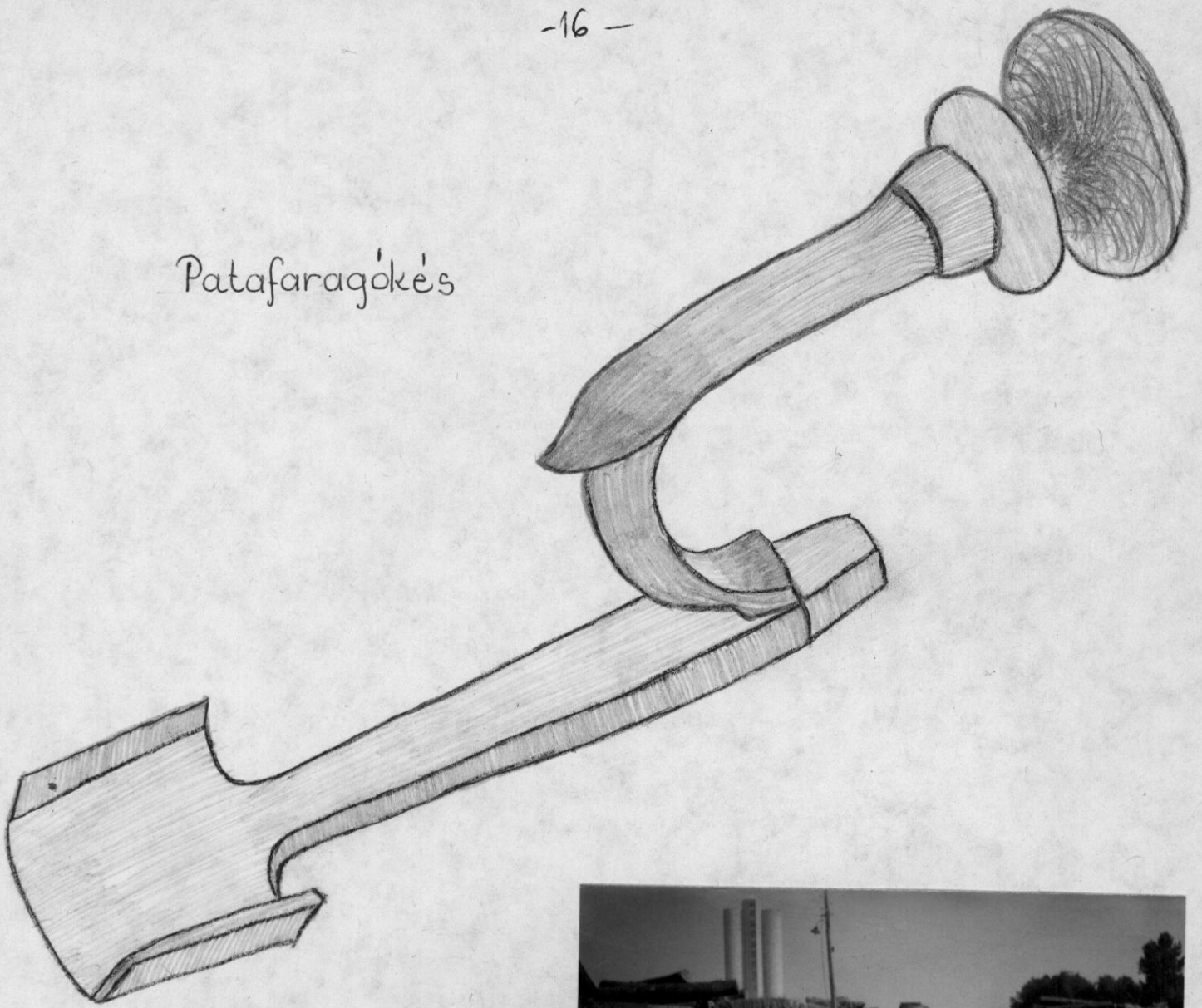
A patkolás utolsó szakasza következik: a patkó fölszögelése.

Körben a pata szélén vékony fehér csikot látunk. Ebbe a csikba szabad szögelni, ugyanis ez az a része a patának, amibe ha szöget verünk, a ló nem érzi meg.

Elõször csak két szöget verünk be, letesszük a ló lábát és megnézzük, hogy nem mozdult-e el a patkó. Esetleges igazítások után a többi szöget is beütjük a patába. A szögek vége a patából kiáll, ezért a szögcsipõfogóval a szárat elcsipjük, a megmaradt csonkokat pedig a pataráspollyal lereszeljük úgy, hogy a kezünket ne sértse föl. Végül a szögcsontot kalapáccsal lehajtjuk, és a patkót bedlajozzuk. Készen van a patkolás, amit kéthavonként ismételnünk meg."

Patafaragókés

Patkolás a
fűrésztelepen

A kovácmesterség ma már sok más fontos mesterséggel együtt nem tartozik a divatos szakmák közé. A fiatalok nem érdeklődnek iránta, pedig egyike a legszebb mesterségnek. Szépségéről, nehézségéről beszéljen a mester:

"A kovács szakma nehéz fizikai munkát igényel.

Általában egy fogó 3 kg, ezt egy kézzel kell fogni, s még benn van az az anyag is, amit megmunkálok. Sőt, ha még azt is elmondom, hogy a másik kezemben van egy ugyanilyen súlyú kalapács, amivel erőteljes ütésekkel kell mérni az anyagra, akkor azt hiszem, nem nehéz senkit meggyőzni arról, hogy ehhez a szakmához milyen erő kell.

Ilyen nehéz és főleg nagyon kemény anyagu fogóra azért van szükség, mert az izzó vasat huzamosabb ideig erősen fogni kell. A fogónak pedig nem szabad átmelegedni, mert akkor kiesik belőle az anyag.

A fizikai erő mellett a szakma rettenetes kézügyességet is kíván. A következőképpen néz ki a dolog: amelyik kezemben az anyagot tartom, azt jobbra-balra forgatom. Persze nem össze-vissza, hanem ritmusosan. Ugyanakkor a másik kezemmel a kalapácsot fogom, amivel szintén ritmusosan ütöm a vasat. Ez a kezem le-föl mozog. Lehet, hogy ez így egyszerűnek tűnik, de próbálja ki bárki, és meglátja, hogy nem az! Koncentrálás, figyelem is kell. Ha például 100 db szöveget csinálok, abból legföljebb az első öt db mérete nem egyezik meg, a többinek mind egyformának kell lenni.

Amikor kiviszem a tűzből a forró anyagot, akkor pillanatok alatt ki kell hozni belőle a formát, különben nem lesz az egészből semmi. Van is erről egy mondás, hogy "addig kell a vasat verni, amíg tüzes".

A műhelyt nemcsak azért szeretem, mert már hosszú évek óta itt dolgozom, hanem azért is, mert ha körbenézek, mindenütt magam kovácsolta szerszámokat, eszközöket látok.

Minden embert, ha győzedelmeskedik valami fölött, akkor az öröm és a boldogság érzése fogja el. Lehet, hogy most ezek nagy szavaknak hatnak, de ezt az érzést egy kovács naponta átéli, mert képzeljük csak el, hogy adva van egy szál vas és abból hevítés után azt csinál az ember, amit akar. Ugy hajlítom, formálok, ahogy nekem tetszik. Ez a csodálatos, hogy az ember urrá tud lenni a rideg vas fölött. Művészetnek nevezem? Talán annak is lehet."

Hogy érinti Lajos bácsit az a tény, hogy ez a mesterség, amelynek már az ókori Görögországban is istene volt, ma kihalófélben van?

"Elszomorít, ha erre gondok. Nagyon sajnálom, hogy így vagyunk, pedig kovácsokra /főleg patkolókovácsokra a lótenyésztés miatt/ még sokáig szükség lesz.

Én pár év múlva nyugdíjba megyek. Ilyenkor már nincsenek az embernek nagy tervei, nagy céljai. Nekem a szakmával kapcsolatban csak egyetlen vágyam van: amíg itt dolgozom, szeretnék kitanítani egy fiút a kovácsmesterségre. Akkor megyek nyugodt szívvvel nyugdíjba, ha tudom, hogy lesz aki odaáll nap mint nap helyettem az üllő mögé, ha lesz aki folytatja ezt a szép mesterséget."

Lajos bácsi igyekezete e nemes cél eléréséhez önmagában kevés. Biztos vagyok benne, hogy nem Ő az egyetlen, aki szívesen vonná be a szakma titkaiba a fiatalokat.

Vállalkozó kedvű fiatalok azonban egyenlőre még nincsenek.

Készítette:

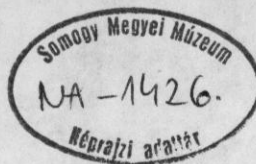
Berkes Tünde II/c.

Lady János Gimnázium és Közgazdasági
Szakközépiskola

Marcali

B i r á l a t

III/13/27

Berkes Tünde : Egy kismesterség nagymestere
Ifjusági tagozat, 18 oldal, 6 db fotó

A pályázó a mester életútjának felvázolásával kezdi, választ adva arra, hogy miért választotta Kóhalmi Lajos Kovács mester ezt a nehéz mesterséget. E rövid bevezetés után / életrajzi adatok/ rátér az inasévek tárgyalására. Itt említést tesz egy szerződésről amelyet a mester és az inas apja kötött, de konkrétan nem fejt ki, hogy ebben mi foglaltatott / 2 old. / Az inasévek örömeit és nehézségeit szépen leírja, kitér azokra a feladatokra is amelyeket mellesleg kellett a mester családjára részére elvégezniük. Hü képet sikerült adni az inasok sorsáról, munkájáról, megbessüléséről.

A levante mozgalom részleteibe bocsájtkozik, figyelmen kívül hagyva a segéd- és mesterré válás apróbb mozzanatait pl. vizsgamunka elkészítése, mit kellett készíteni egyik, mit a másik esetben?

A háboruban folytatott munkát elég részletesen tárgyalja, közben egy kicsit elkalandozik, amely egy önéletrajzi írásnál nem árt, de mivel a téma egy mesterség leírása, ezért szoritkozni kell a cimben vállaltakhoz, / pl. VIT, katonaelet /

A műhely bemutatása logikus, részletes, az egyes szerszámok darabszámát feltüntető, de a végét túl egyszerűen intézte el-

"Természetesen a műhelyben másfajta szerszámok is találhatóak." / Műhely 2. old. / ahhoz, hogy egy műhelyt teljes egészébe bemutassuk ezekre az "aprókra" is ki kell terjednie figyelmünknek, mert így válik teljessé.

Az acél edzését szemléletesen bemutatta, majd áttért a patkókészítésre ill a patkolásra.

Mivel a pályázó egy mesterség teljes bemutatását vállalta, ezért a dolgozatnak még néhány dologra ki kellett volna térnie. Az, hogy a munka nem vált teljessé, azt elsősorban annak tulajdonítjuk, hogy nagyon fiatal és kezdő gyűjtővel állunk szemben. Ezért szeretném felhívni a figyelmét arra, ill. javasolni, hogy ha a következőkben is szeretné folytatni az ilyen jellegű gyűjtő-munkát használjon az első időszakokban kérdőíveket vagy útmutatót.

Ezeket igényelni lehet a megyei muzeumnál vagy a Néprajzi Muzeumnál Bp.-én.

Észrevétel: a lapok sorszámozása megtévesztő, mivel témánként számozza és nem folyamatában. Ezt a módját a számozásnak nem szokták használni, a folyamatos számozás az elfogadható.

A pályamunka egészét tekintve értékes anyagot hordoz, annak ellenére hogy nem tér ki pl. a mesterség írásos dokumentumaira -mesterlevél, árszabás stb., a mesterséghez fűződő szokásokra, hiedelmekre, szólásokra.

A munka azonban néhány szempontu kiegészítéssel teljessé tehető.

Kapitány Orsolya
Kapitány Orsolya